

Odpowiedzialność cywilno-prawna i zadania nauczycieli związane z bezpieczeństwem uczniów

Specyfika zawodu nauczyciela sprawia, że ciąży na nim szczególna odpowiedzialność. Nauczyciel wykonując obowiązki pracownicze pełni równocześnie funkcje wychowawcze i opiekuńcze. Karta Nauczyciela w art. 9 ust. 1 pkt 1 stanowi, że stanowisko nauczyciela może zajmować osoba, która przestrzega podstawowych zasad moralnych. Przepisy wynikające z szeregu aktów prawnych regulujących zadania i obowiązki stojące przed nauczycielem są oparte na odpowiedzialności moralnej, która jest źródłem poczucia odpowiedzialności zawodowej. Równocześnie odpowiedzialność prawna nauczyciela ma wymiar moralny, gdyż czyny, za które może odpowiadać prawnie nauczyciel, rozpatrywane są w sferze moralności.

Powinności nauczyciela i zasady jego odpowiedzialności określa wiele przepisów powodując, że nauczyciel podlega różnym rodzajom odpowiedzialności prawnej. Uchybienia w realizacji powierzonych nauczycielowi obowiązków w ramach odpowiedzialności prawnej można podzielić na odpowiedzialność: cywilną, karną, dyscyplinarną, porządkową oraz materialną. Ważnym podkreślenia jest również fakt, że szkoła, jako instytucja publiczna, a także nauczyciel w niej zatrudniony podlegają pewnym ograniczeniom w swoich działaniach, które wyznaczają przepisy prawa. Konstytucja w art. 7 mówi, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Oznacza to, że nauczyciel, jako osoba publiczna musi w wykonywaniu swoich obowiązków i zadań kierować się pewnym modelem postępowania, które wyznaczają przepisy prawa. Natomiast każdy organ, który orzeka o odpowiedzialności prawnej winien wziąć pod uwagę następujące elementy:

- zachowanie się osoby – polegające na zachowaniu czynnym (działaniu) lub biernym (zaniechanie),
- bezprawność – niezgodność czyjegoś zachowania z wzorcem prawidłowego zachowania się w danej sytuacji, czyli dana osoba czyni coś, czego nie powinna lub nie czyni tego, co ma obowiązek czynić (bezprawne zaniechanie),
- związek przyczynowo – skutkowy między bezprawnym zachowaniem a sprzecznym z prawem skutkiem.

Odpowiedzialność pracownicza porządkowa.

Odpowiedzialność pracowniczą regulują przepisy prawa pracy. Dzielimy ją na porządkową i materialną. W przypadku odpowiedzialności porządkowej mamy wskazanie wprost wynikające z art. 75 ust. 2 Karty Nauczyciela, który mówi, że nauczyciel ponosi odpowiedzialność porządkową w rozumieniu art. 108 Kodeksu pracy. Zasady odpowiedzialności porządkowej mają spełniać dwojaką rolę. Po pierwsze funkcję prewencyjno-wychowawczą, a więc mobilizować pracowników do przestrzegania ustalonego porządku i dyscypliny pracy oraz przestrzegać przed konsekwencjami niedopełnienia obowiązków pracowniczych. Po drugie funkcję represyjną polegającą na ukaraniu pracownika za naruszenie obowiązków. Może to być dodatkowo wzmocnione odpowiedzialnością majątkową, jeśli wskutek naruszenia obowiązków, pracownik wyrządził pracodawcy szkodę, a nawet odpowiedzialność karną. Kary porządkowe wymienione w art. 108 Kp występują w formie upomnienia lub nagany. W przypadku nieprzestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy lub przepisów przeciwpożarowych, opuszczenia pracy bez usprawiedliwienia, stawianie się do pracy w stanie nietrzeźwości lub spożywanie alkoholu w czasie pracy, pracodawca może również zastosować karę pieniężną. W przypadku nauczycieli jednymi z typowych naruszeń porządku i dyscypliny pracy mogą być:

- wychodzenie z lekcji, pozostawianie uczniów bez opieki, czyli naruszenie obowiązku zapewnienia uczniom bezpieczeństwa;
- nieobecność nieusprawiedliwiona na zebraniu rady pedagogicznej, zebraniu z rodzicami lub innych imprezach szkolnych;
- niewypełnienie dokumentacji szkolnej (wpisów tematów, wypełnianie arkuszy, itp.);
- niepełnienie dyżurów podczas przerw międzylekcyjnych;
- nieustalenie przewidywanych ocen śródrocznych i rocznych w terminie określonym w statucie;
- nieprzestrzeżenie zadań zespołu nadzorującego egzaminy zewnętrzne.

Kara pieniężna za jedno przekroczenie, jak i za każdy dzień nieusprawiedliwionej nieobecności, nie może być wyższa od jednodniowego wynagrodzenia pracownika. Karę porządkową można zastosować nie później niż 2 tygodnie od powzięcia wiadomości naruszeniu obowiązków i nie później niż 3 miesiące od dopuszczenia się naruszenia. Chcąc ukarać pracownika, pracodawca winien rozważyć posiadane informacje i może zastosować karę jedynie po wysłuchaniu pracownika i powinien wziąć również pod uwagę rodzaj naruszenia obowiązków, stopień winy oraz dotychczasowy przebieg pracy pracownika. Takie wysłuchanie można opatrzyć notatką służbową dla celów dowodowych. W przypadku nieobecności pracownika bieg terminu ulega zawieszeniu do momentu stawienia się w pracy. W art. 110 Kp określono, że należy poinformować pracownika pisemnie o nałożonej karze ze wskazaniem rodzaju naruszenia obowiązków pracowniczych, na czym polegało naruszenie, daty naruszenia oraz pouczyć o prawie zgłoszenia sprzeciwu i terminie jego wniesienia. Warto zaznaczyć, że w wyroku z dnia 29 czerwca 2000 r., I PKN 716/99 (OSNP 2002/1/10) Sąd Najwyższy stwierdził, że odmowa przyjęcia pisma, o którym pracownik wie, że zawiera informację o ukaraniu jest równoznaczna z zawiadomieniem o zastosowaniu kary porządkowej w rozumieniu art. 110 i 112 KP.

Zgodnie z art. 112 Kp pracownik może uznać, że zastosowanie kary porządkowej nastąpiło z naruszeniem przepisów prawa i w ciągu 7 dni od dnia zawiadomienia go o ukaraniu zgłosić sprzeciw od wymierzonej kary porządkowej. Czy sprzeciw zostanie odrzucony lub uwzględniony decyduje pracodawca po rozpatrzeniu stanowiska reprezentującej pracownika zakładowej organizacji związkowej. Nieodrzuconie sprzeciwu przez pracodawcę w ciągu 14 dni od dnia jego wniesienia jest równoznaczne z uwzględnieniem sprzeciwu. W przypadku odrzucenia sprzeciwu pracownik ma prawo w ciągu 14 dni od dnia zawiadomienia o odrzuceniu sprzeciwu wystąpić do sądu pracy o uchylenie zastosowanej wobec niego kary.

Zatarcie kar porządkowych reguluje przepis art. 113 Kp. Zgodnie z nim karę uważa się za niebyłą, a odpis zawiadomienia o ukaraniu usuwa z akt osobowych pracownika po roku nienagannej pracy. Jednocześnie sam pracodawca może z własnej inicjatywy lub na wniosek reprezentującej pracownika zakładowej organizacji związkowej uznać karę za niebyłą przed upływem tego terminu. Obowiązkiem pracodawcy jest usunięcie kary by w aktach osobowych pracownika, którą prowadzi nie pozostał żaden ślad o jej wymierzeniu.

Odpowiedzialność pracownicza materialna.

Kwestia odpowiedzialności materialnej wzbudza wiele kontrowersji. Trudno szukać w przepisach prawa oświatowego, a szczególnie Kartce Nauczyciela, zagadnień związanych odpowiedzialnością materialną nauczycieli w ramach łączącego ich ze szkołą stosunku pracy. Dlatego też poprzez art. 91c Karty Nauczyciela będzie tu miał zastosowanie ponownie Kodeks pracy w zapisach art. 114 – 127. Regulacje tam zawarte dają możliwość pracodawcy, którym jest dyrektor, dochodzenie ewentualnych

roszczeń za wyrządzoną szkodę lub powierzone mienie w stosunku do nauczyciela lub innego pracownika szkoły, gdyż każdy pracownik nie jest w pracy bezkarny i zwolniony od jakiejkolwiek odpowiedzialności z tego tytułu. Zgodnie z zapisami Kodeksu pracy rozróżniamy dwa rodzaje odpowiedzialności materialnej:

- odpowiedzialność pracownika za szkodę wyrządzoną pracodawcy,
- odpowiedzialność za mienie powierzone pracownikowi.

By pociągnąć pracownika do odpowiedzialności materialnej muszą zaistnieć łącznie następujące warunki: wyrządzenie **szkody** pracodawcy mającej **bezpośredni związek przyczynowy** związany z **bezprawnym działaniem** pracownika w skutek niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków, która to szkoda nastąpiła z **winy** pracownika. Obowiązek udowodnienia powyższych przesłanek ciąży na pracodawcy i jeśli choć **jedna z nich** nie zaistnieje, pracownika nie można pociągnąć do odpowiedzialności. W przypadku udowodnienia, pracodawca winien wskazać wysokość należnego odszkodowania jak niżej:

- jeśli szkoda została wyrządzona nieumyślnie, wtedy wysokość odszkodowania nie może przekroczyć kwoty trzymiesięcznego wynagrodzenia pracownika,
- jeżeli szkoda została wyrządzona umyślnie, pracownik winien naprawić szkodę w całości.

Należy jednocześnie pamiętać, że jeśli szkoda została wyrządzona osobie trzeciej (np. uczniowi), wtedy zobowiązanym do naprawienia szkody jest pracodawca, który ma prawo żądać następnie od pracownika zwrotu poniesionych przez niego kosztów (art. 120 § 1 i 2 Kp).

Pracodawca może również powierzyć mienie pracownikowi z obowiązkiem zwrotu albo do wyliczenia się: pieniądze, papiery wartościowe lub kosztowności, a także narzędzia i instrumenty lub podobne przedmioty oraz środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze. Powierzenie mienia musi być dokonane pisemnie w formie oświadczenia lub innego dokumentu podpisanego przez pracownika, który będzie zawierał informację, za jakie mienie konkretnie ponosi odpowiedzialność pracownik w przypadku powstania szkody. Z powierzonego pisemnie mienia w przypadku wystąpienia szkody pracownik odpowiada w pełnej wysokości, jeśli zostaną spełnione łącznie ww. przesłanki, czyli: **szkoda**, **bezprawność działania** pracownika polegająca na niewykonaniu lub nienależytym wykonaniu obowiązków pracowniczych, **wina** pracownika i **związek przyczynowy** pomiędzy bezprawnym działaniem a szkodą. W tym wypadku jednak to pracownik będzie musiał udowodnić, że choćby jedna z tych przesłanek nie wystąpiła. Rolą pracodawcy (dyrektora) będzie jedynie wykazanie, że szkoda powstała faktycznie oraz że powierzył mienie pracownikowi w odpowiedni sposób (pisemnie).

W praktyce szkolnej najczęściej się zdarza, że do pomieszczeń ma dostęp wiele osób. Dyrektor może w takim wypadku powierzyć pisemnie mienie wspólnie kilku pracownikom. W przypadku powstania szkody pracownicy odpowiadają wspólnie w częściach określonych w umowie o powierzeniu mienia, a za całość szkody lub za określoną jej część odpowiedzialność tylko ci pracownicy, którzy są jej bezpośrednimi sprawcami (art. 125 §1 i 2 Kp).

Każda działalność jest obarczona pewnym ryzykiem i występuje ono również w szkole. Nie zawsze da się zabezpieczyć mienie w wystarczający sposób, a czasem samo użytkowanie mienia przez uczniów czy nauczyciela może doprowadzić do uszkodzenia lub zniszczenia. Kodeks pracy w art. 117 § 1 i 2 przewiduje, że pracownik nie poniesie odpowiedzialności w przypadku szkody powstałej wskutek działania w granicach dopuszczalnego ryzyka oraz jeśli to ryzyko jest związane z działalnością pracodawcy. Inaczej mówiąc jest to działanie pracownika w granicach zdrowego rozsądku. Ocenie czy działanie pracownika mieściło się w tych granicach, będzie uzależnione od celu, jakim kierował się

pracownik oraz sensownością podjętego działania (zdrowym rozsądkiem) wynikającą najczęściej z rachunku prawdopodobieństwa wystąpienia szkody.

Odpowiedzialność karna

Do odpowiedzialności karnej nauczyciela dochodzi wtedy, gdy nauczyciel w związku z wykonywaniem zadań i obowiązków związanych z pracą zawodową popełnił czyn zagrożony, który jest wykroczeniem lub przestępstwem. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) w art. 1 stwierdza, że odpowiedzialności karnej podlega ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu. Podobnie ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Tj.: Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.) w art. 1 stwierdza się, że odpowiedzialności za wykroczenie podlega ten tylko, kto popełnia czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5 000 złotych lub nagany. Nie popełnia wykroczenia sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu. Najczęściej w praktyce prawnej odpowiedzialność karna nie musi wiązać się z faktem utraty życia lub uszczerbkiem na zdrowiu ucznia, bowiem zgodnie z art. 160 Kodeksu karnego:

§ 1. Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Jednocześnie, naruszenie art. 160 Kodeksu karnego może pozostawać w związku z art. 210 Kodeksu karnego zgodnie, z którym:

§ 1. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Kodeks karny i Kodeks wykroczeń zawierają również inne przestępstwa lub wykroczenia, które mogą wynikać z niedopełnienia obowiązków przez nauczyciela lub czynu zaniechania. Należą do nich mogą np.:

- nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 155 k.k.);
- spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 k.k.);
- naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia (art. 157 k.k.);
- nieudzielenie pomocy człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo (art. 162 k.k.);
- niezabezpieczenia miejsca niebezpiecznego dla życia lub zdrowia człowieka wbrew obowiązkowi (art. 72 k.w.);
- niezawiadomienia odpowiedniego organu/osoby o niebezpieczeństwie groźącym życiu lub zdrowiu człowieka albo mieniu wbrew obowiązkowi (art. 73 k.w.);
- dopuszczenia do przebywania w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia małoletniemu do lat 7 lub osobie niezdolnej rozpoznać/obronić się przed niebezpieczeństwem, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad taką osobą (art. 106 k.w.).

Sam fakt doprowadzenia do sytuacji, w której uczniowi grozi niebezpieczeństwo może powodować pociągnięcie do odpowiedzialności karnej. Przykładem i przestrożą niech będzie opis poniższego zdarzenia.

„Nauczycielka z grupą 5-latków wybrała się poza teren przedszkola. Dzieci w parku miały obserwować zmiany w przyrodzie na wiosnę. Towarzyszyła im w spacerze jedna z mam (grupa liczyła 14 dzieci). W pewnym momencie dzieci skupiły swoją uwagę na stadzie kaczek pływających na niewielkim stawie. Dzieci wspólnie z nauczycielką nazywały gatunki ptaków, które zimują w Polsce i te, które przylatują wiosną. W tym samym czasie Ola, ruchliwa i ciekawa świata dziewczynka dostrzegła za drzewem samotnego szczeniaka. Oddaliła się w jego kierunku niezauważona ani przez nauczycielkę ani przez towarzyszącą mamę. Dzieci ruszyły dalej alejką. Po kilku minutach nauczycielka dostrzegła, że nie ma Oli i natychmiast z całą grupą zawróciła do miejsca postoju, nawołując głośno Olę. Nigdzie nie było jej widać, dopiero po kolejnych kilku minutach dziewczynka przybiegła zza drzew. Następnego dnia ojciec Oli poinformował dyrektor przedszkola, że wnosi do prokuratury wniosek o wszczęcie postępowania karnego za niedopełnienie przez nauczycielkę obowiązków. Okazało się, że Ola opowiedziała w domu, jak wspaniale bawiła się ze szczeniakiem na polanie w parku.”

Odpowiedzialność dyscyplinarna

O odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli stanowią przepisy Karty nauczyciela zawarte w rozdziale 10. Zapisy tego rozdziału mają mobilizować nauczycieli do postępowania zgodnego z normami etycznymi i zwiększać zaufanie społeczeństwa do nauczycieli. Nauczyciel może ponosić odpowiedzialność dyscyplinarną za uchybienie godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom określonym w art. 6 Karty Nauczyciela zgodnie, z którymi nauczyciel powinien:

- 1) rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę;
- 2) wspierać każdego ucznia w jego rozwoju;
- 3) dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego;
- 4) kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka;
- 5) dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

Funkcja represyjna odpowiedzialności dyscyplinarnej powoduje, że za uchybienia w etyce zawodowej lub obowiązkach nauczyciela komisja dyscyplinarna wymierza kary dyscyplinarne, które określone w art. 76. Karami dyscyplinarnymi dla nauczycieli są: nagana z ostrzeżeniem, zwolnienie z pracy w danej szkole (nie wyklucza zatrudnienia w innej), zwolnienie z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczycielskim w okresie 3 lat od ukarania lub wydalenie z zawodu. Warto podkreślić, że po zmianie zapisu art. 75 ust. 1 Karty Nauczyciela od dnia 9 sierpnia 2009 r. odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają wszyscy nauczyciele bez względu na posiadany stopień awansu zawodowego. Wcześniej odpowiedzialności tej podlegali tylko nauczyciele mianowani i dyplomowani.

Kary dyscyplinarne wymierza komisja dyscyplinarna a postępowanie dyscyplinarne ma charakter dwuinstancyjny. W pierwszej instancji orzekają komisje dyscyplinarne przy wojewodach dla nauczycieli wszystkich szkół na terenie województwa. Drugą instancją w sprawach dyscyplinarnych jest odwoławcza komisja dyscyplinarna odpowiednio przy ministrze właściwym do spraw oświaty lub odwoławcza komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego. Od prawomocnych orzeczeń odwoławczych komisji dyscyplinarnych przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania oraz przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawach dyscyplinarnych stronom przysługuje odwołanie do właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego sądu apelacyjnego - sądu pracy i ubezpieczeń społecznych w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem. Od orzeczenia sądu apelacyjnego kasacja nie przysługuje.

Czyny uchybiające godności i obowiązkom nauczyciela (niezależnie od miejsca jego popełnienia), za które nauczyciel może być pociągnięty do odpowiedzialności dyscyplinarnej to np.:

- przemoc fizyczna i psychiczna;
- ograniczenie uczniom prawa do właściwej opieki wychowawczej i ochrony przed wszelkimi formami przemocy oraz ochrony i poszanowania ich godności;
- zaniedbanie opieki nad uczniami podczas zajęć szkolnych i pozaszkolnych;
- narażenie uczniów na utratę zdrowia a nawet życia;
- niewłaściwe wywiązywanie się z realizacji funkcji dydaktycznej;
- wykorzystywanie stosunku zależności w celu wymuszania pożądanych zachowań i działań;
- niska kultura słowa (agresja słowna, wulgarne słownictwo);
- poświadczenie nieprawdy, fałszowanie dokumentów;
- brak reakcji na łamanie prawa przez nauczycieli i uczniów;
- wykorzystywanie seksualne (obcowanie płciowe i inne czynności seksualne), zachowanie obsceniczne, pedofilia, upowszechnianie pornografii;
- nieetyczne zachowania (np.: nieprzestrzeganie tajemnicy rady pedagogicznej, oszczerstwa);
- wykorzystywanie cudzych materiałów, programów bez zgody ich autora (plagiaty);

Często dużą trudność sprawia dyrektorom określenie, czy dane zachowanie nauczyciela (działanie lub zaniechanie) stanowi przewinienie dyscyplinarne, czy też może jest naruszeniem porządku i dyscypliny pracy.

Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec nauczyciela mogą złożyć w szczególności:

- **każda osoba fizyczna (zwłaszcza pokrzywdzona);**
- organy jednostki samorządu terytorialnego;
- organy szkoły;
- organy instytucji, urzędów i organizacji.

Źródłem wiadomości o popełnieniu czynu uchybiającego godności zawodu i obowiązkom nauczyciela mogą być również:

- czynności urzędowe wizytatorów,
- skargi,
- **wszelkie notatki prasowe, audycje radiowe i telewizyjne,**
- samooskarżenie sprawcy.

Dla każdej komisji dyscyplinarnej organ, który powołał komisję (wojewoda, właściwy minister) wyznacza rzecznika dyscyplinarnego, który przeprowadza postępowanie wyjaśniające. Postępowanie wyjaśniające ma za zadanie wyjaśnienie kwestii podstawy do wniesienia wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego oraz zebrania i zabezpieczenia dowodów i innych istotnych dla sprawy informacji. Badaniu podlega konkretne działanie lub zaniechanie mające związek z pracą nauczyciela a nie przebieg pracy zawodowej i stosunek do obowiązków. Przebieg pracy zawodowej lub stosunek do obowiązków może mieć tylko znaczenie przy wymierzaniu kary dyscyplinarnej, ale nie ma wpływu na wszczęcie i przebieg postępowania. Po zamknięciu postępowania wyjaśniającego rzecznik może zdecydować o umorzeniu postępowania lub skierować wniosek do komisji

dyscyplinarnej. Komisja dyscyplinarna wszczyna postępowanie dyscyplinarne wyłącznie na wniosek rzecznika dyscyplinarnego. Nauczyciel w trakcie postępowanie wyjaśniającego i dyscyplinarnego posiada status obwinionego.

Przedawnienie odpowiedzialności dyscyplinarnej zachodzi na zasadach określonych w art. 81 ust. 1 Karty Nauczyciela zgodnie, z którym postępowanie nie może być wszczęte po upływie 3 miesięcy od dnia uzyskania przez właściwy organ, przy którym powołana została komisja dyscyplinarna - wiadomości o popełnieniu czynu uzasadniającego nałożenie kary i po upływie 3 lat od popełnienia tego czynu. Jeżeli jednak czyn stanowi przestępstwo, okres ten nie może być krótszy od okresu przedawnienia ścigania tego przestępstwa.

Z kolei art. 82 stanowi, że kary dyscyplinarne podlegają zatarciu, a odpis orzeczenia o ukaraniu załączony do akt osobowych nauczyciela ulega zniszczeniu po upływie 3 lat od dnia doręczenia mu prawomocnego orzeczenia o ukaraniu, jeżeli w tym okresie nie był on karany dyscyplinarnie lub sędownie. Obowiązek wykonywania powyższych postanowień spoczywa na dyrektorze szkoły i organie prowadzącym. Zatarciu nie ulega najsurowsza kara, czyli wydalenie z zawodu nauczycielskiego.

Dyrektor szkoły może zawiesić w pełnieniu obowiązków nauczyciela, przeciwko któremu wszczęto postępowanie karne lub złożono wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, jeżeli ze względu na powagę i wiarygodność wysuniętych zarzutów celowe jest odsunięcie nauczyciela od wykonywania obowiązków w szkole. W szczególnych przypadkach zawieszenie można nastąpić przed złożeniem wniosku. Obligatoryjna konieczność zawieszenia następuje w przypadku, gdy wszczęte postępowanie karne lub złożony wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego dotyczy naruszenia praw i dobra dziecka oraz tymczasowego aresztowania nauczyciela lub pozbawienia go wolności w związku z postępowaniem karnym. Zawieszenie w pełnieniu obowiązków nie może trwać dłużej niż 6 miesięcy chyba, że przeciwko nauczycielowi toczy się jeszcze postępowanie wyjaśniające w związku, z którym nastąpiło zawieszenie.

Warto jeszcze nadmienić, że nie wszczyna się postępowania dyscyplinarnego, a wszczęte umarza, gdy za popełnione przewinienie nauczyciel został ukarany karą porządkową, zgodnie z art. 108 Kodeksu pracy, a także na fakt, że postępowanie dyscyplinarne za czyn podlegający ukaraniu w postępowaniu karnym lub w sprawach o wykroczenia może być prowadzone równocześnie z tym postępowaniem.

Odpowiedzialność cywilna

Odpowiedzialność cywilna jest odpowiedzialnością majątkową dłużnika, co do zasady nieograniczoną, a główną jej funkcją jest wyrównanie uszczerbku doznanego przez poszkodowanego w dobrach prawnie chronionych (np. życie, zdrowie, godność). Ze względu na źródło powstania odpowiedzialności, ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.) rozróżnia odpowiedzialność cywilną kontraktową (z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania) oraz deliktową (za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym). Ze względu na zasadę ponoszenia odpowiedzialności rozróżnia się odpowiedzialność na zasadzie winy oraz odpowiedzialność na zasadzie ryzyka. Zasada winy polega na tym, że dłużnik odpowiada tylko wtedy, gdy można mu przypisać winę. W przypadku odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, dłużnik odpowiada za sam fakt wyrządzenia szkody, niezależnie od swojej winy. Warunkiem niezbędnym powstania odpowiedzialności cywilnej jest łączne spełnienie trzech przesłanek:

1. uszczerbek majątkowy (np. zniszczenie mienia w trakcie zajęć szkolnych) lub niemajątkowy (szkoda na osobie, np. w wyniku wypadku), jakiego doznaje poszkodowany we wszelkiego rodzaju dobrach chronionych przez prawo. Szkoda będąca następstwem konkretnego zdarzenia, jest podstawowym warunkiem powstania odpowiedzialności;
2. fakt powodujący uszczerbek czyli zdarzenie – ludzkie działanie, niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania lub inne zdarzenie – w wyniku którego została wyrządzona szkoda osobie trzeciej, a z którym ustawa łączy obowiązek odszkodowawczy. Szkoda sama w sobie nie jest więc warunkiem wystarczającym dla powstania odpowiedzialności;
3. związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem, z którym prawo łączy obowiązek odszkodowawczy, przy czym Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93), stoi na gruncie tzw. adekwatnego związku przyczynowego stanowiąc w art. 361 § 1, że zobowiązany do odszkodowania odpowiada tylko za normalne następstwa swego działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła. Obowiązek naprawienia szkody powstaje z chwilą ustalenia, iż bez zdarzenia początkowego, czyli czynu niedozwolonego, nie nastąpiłoby inne zdarzenie, jakim jest wynik ostateczny w postaci uszczerbku majątkowego lub/i niemajątkowego.

Odpowiedzialność cywilna w praktyce szkolnej dotyczy najczęściej odszkodowania (zapłaty za szkody) w przypadku naruszenia zasad związanych z obowiązkiem zapewnienia przez szkołę bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki. Zgodnie z art. 5 ust. 7 ustawy o systemie oświaty odpowiedzialność ta spoczywa na organie prowadzącym. Podstawy odpowiedzialności cywilnej organu prowadzącego mogą być różne i wynikać z wielu przepisów kodeksu cywilnego (np. art. 417, 427, 433, 435, 444 Kodeksu cywilnego). W każdym jednak przypadku poszkodowany winien wykazać, że doszło do czynu niedozwolonego, a tym samym zaistniały przesłanki, od których ustawodawca uzależnia odpowiedzialność za szkodę, czyli: zdarzenie, szkoda oraz związek przyczynowy pomiędzy zdarzeniem a zaistniałą szkodą. Przykładowo art. 417 Kodeksu cywilnego stanowi, że:

§ 1. Za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej ponosi odpowiedzialność Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego lub inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa.

§ 2. Jeżeli wykonywanie zadań z zakresu władzy publicznej zlecono, na podstawie porozumienia, jednostce samorządu terytorialnego albo innej osobie prawnej, solidarną odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę ponosi ich wykonawca oraz zlecająca je jednostka samorządu terytorialnego albo Skarb Państwa.

Inaczej kształtuje się odpowiedzialność organu prowadzącego wynikająca z art. 427 Kodeksu cywilnego, który stanowi, że: Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę chyba, że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo, że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru.

Analiza powyższych przepisów prowadzi do stwierdzenia, że odpowiedzialność organu prowadzącego szkołę, za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie pracowników (nauczycieli) przy wykonywaniu czynności nie jest uzależniona od jego winy. Wystarczy stwierdzenie, że działanie funkcjonariusza było sprzeczne z porządkiem prawnym (art. 417 Kc). W przypadku zaś art. 427 Kc mamy do czynienia z odpowiedzialnością sprawującego nadzór. Odpowiedzialność ta oparta jest na winie osoby zobowiązanej do nadzoru. Przepis art. 427 odnosi się także do przypadków, gdy zarówno poszkodowany, jak i sprawca szkody poddani są nadzorowi tej samej osoby sprawującej pieczę (np.

bójka uczniów w szkole), czyli przypadków jakże częstych w szkole. Należy jednak zauważyć, że nauczyciel nie odpowiada bezpośrednio z art. 427 Kc, gdyż odpowiedzialność tę ponosi za niego, jak wyżej napisano, organ prowadzący szkołę. Podobnie kształtuje się odpowiedzialność z art. 430 Kc, który stanowi, że nauczyciel jest jedynie podwładnym, za którego działanie odpowiedzialność ponosi kierownictwo, jeśli działanie to związane jest z wykonywaniem powierzonych pracownikowi czynności. Warto również podkreślić, iż bezpośrednią odpowiedzialność nauczyciela, jako pracownika, wobec osoby trzeciej wyłączył także Kodeks pracy w art. 120).

Nie wyklucza to jednak odpowiedzialności konkretnego nauczyciela, gdyż może on podlegać innym rodzajom odpowiedzialności prawnej, które opisano wyżej (dyscyplinarnej, porządkowej, karnej), a w przypadku wykazania, że szkoda została wyrządzona uczniowi przez nauczyciela z jego winy, za szkodę może odpowiadać bezpośrednio nauczyciel (np. popchnięcie ucznia w wyniku, którego nastąpiło złamanie ręki).

Roszczenia przysługujące poszkodowanemu opisane są w art. 444-447 Kodeksu cywilnego. Spowodowanie szkody w wyniku zaistniałego wypadku może stanowić podstawę dochodzenia przez poszkodowanego następujących świadczeń:

- zwrot kosztów wynikłych z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia,
- renta z tytułu utraty zdolności do pracy zarobkowej,
- zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę,
- zwrot kosztów leczenia i pogrzebu w razie śmierci ucznia,
- odszkodowanie jednorazowe.

Zakończenie

Rzeczywistość szkolna w świetle dynamicznych zmian, jakim podlega szkoła, wzrost świadomości rodziców, nagłaśniane w mediach przykłady nieodpowiednich bądź sprzecznych z prawem zachowań nauczycieli powodują, jak ogromne znaczenie ma świadomość prawna i odpowiedzialność nauczyciela. Skutki braku tej świadomości, niefrasobliwość, czasem rutyna w działaniu mogą być przyczyną daleko idących negatywnych skutków dla ucznia, rodzica, nauczyciela, a także samej szkoły. Dlatego warto wiele uwagi poświęcić na omawianie tych zagadnień, przypomnienie o odpowiedzialności za powierzonych szkole uczniów, odpowiednim sprawowaniu opieki i nadzoru ze szczególnym uwzględnieniem zapewnienia bezpieczeństwa uczniom na terenie szkoły oraz innych zajęć, które organizuje szkoła. Istotnym jest również to, by w działania związane z bezpieczeństwem, w jak największym stopniu angażować uczniów oraz rodziców, by zwiększać ich świadomość, a także wzmacniać poczucie odpowiedzialności za własne postępowanie.

Jacek Rudnik

Dyrektor Publicznego Gimnazjum nr 3 im. Polskich Noblistów w Puławach
Członek Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Kadry Kierowniczej Oświaty

Bibliografia

1. Brzezińska A., *Odpowiedzialność cywilna nauczycieli za wypadki w szkole*, Dom wydawniczy ABC, 2009
2. Rękawek M., *Odpowiedzialność prawna nauczycieli*, Edufakty, 2011
3. Rudnik J., *Odpowiedzialność materialna nauczycieli*, Świetlica w Szkole 2/2009
4. Wędrychowski M., *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone na terenie szkoły*, Dyrektor Szkoły 1/2012